

UNA CRIPTA AL CENTRE ESPIRITUAL DE LA GENT DE SANT MARTÍ D'ARENYS AL SEGLE XVII

Francesc Forn i Salvà

LA TROBALLA

Les obres de renovació de l'enllosat de l'església de Sant Martí d'Arenys, efectuades al llarg de l'any 1997, varen posar al descobert una colla d'elements i estructures, l'existència de les quals ens era totalment desconeguda fins aquells moments. Sabíem que apareixerien panteons de les famílies «notables» de la comunitat; a més, el fet de remoure la sagrera de la primitiva església romànica, ens possibilitava conèixer el seu emplaçament exacte, així com estar amatents a l'aparició d'algun altre element d'interès. El que no ens podíem imaginar de cap manera fou que ens trobaríem amb una cripta formidable, soterrada al bell mig del temple, que travessa el seu subsòl des de l'entrada fins al presbiteri. Fou una troballa espectacular de la qual, i pel que sabem fins ara, no hi ha precedents en cap altra església de la comarca del Maresme.

TOMBES I PANTEONS A L'INTERIOR DE L'ESGLÉSIA

El costum d'enterrar a l'interior de les esglésies, ermites o santuaris és molt antic. Els seus orígens, els trobem en el culte als primers màrtirs cristians i amb l'expansió del cristianisme al llarg dels segles III i IV. Els poders miraculosos atribuïts a les relíquies van fomentar el desig a ser-hi enterrat el més a prop possible, és a dir, a l'interior dels temples. Els primers conflictes varen portar a una selecció dels qui podien gaudir del privilegi de ser soterrats a l'interior del temple. El recinte de l'església quedà reservat als clergues i a les famílies fortes de les contrades. A l'Edat Moderna el privilegi s'amplià a les confraries més importants de la localitat. La resta de la gent era enterrada al fossar, ubicat dins el perímetre de la sagrera.

L'aixecament de l'enrajolat de l'església posà al descobert dos panteons familiars i un de comunitari. Al davant de l'antic altar del Roser (sota del campanar) aparegué una llosa amb una inscripció il·legible. Les anotacions al *Llibre de Memòries* de can Bellsollell de la Torre ens portaren al convenciment que aquella era la tomba familiar dels Sala (succeïts pels Sans), una de les famílies acabalades d'Arenys de Munt. El segon panteó familiar va aparèixer al davant de l'altar de Sant Jaume i Sant Sebastià; després d'obrir-lo, es veié que estava buit i que cap inscripció podia donar idea d'algun cognom de la localitat.

Enfront de l'altar de Sant Isidre, es posà al descobert un panteó comunitari sorprenent: una gran llosa de marbre (2'50 metres de llarg i 1'30 metres d'ample), com a tapa d'una sepultura de dimensions considerables, amb relleus decoratius consistents en motius vegetals estilitzats. La llosa presentava un desgast notable a causa del trepig constant al llarg dels segles. El recinte de la sepultura mostrava multitud de restes d'enterraments, així com una petita obertura al fons, a la banda de ponent, que comunicava amb un recinte excavat al sauló, que feia la funció d'ossera. Els elements singulars d'aquest sepulcre, així com la seva ubicació, ens poden fer pensar en la cripta de la primitiva església romànica de Sant Martí d'Arenys. Cap a 1780, la Junta de l'Obra de la parròquia, sempre necessitada de recursos, habilità aquella cripta com a sepultura comunitària. Tot aquell que hi volgués ser enterrat, podria fer-ho a canvi d'un pagament accessible.

UNA CRIPTA ESPECTACULAR

La nau central de l'església ens portà la millor troballa: una cripta de 16 metres de llarg, que travessa el subsòl del temple des de l'entrada fins al presbiteri. La part superior de la cripta, amb les corresponents tapes d'obertura, conformà un corredor central trepitjat durant els segles XVII, XVIII i XIX per la gent de Sant Martí d'Arenys.

Les evidències documentals que tenim ens porten a creure que, entorn de 1670, s'iniciaren les obres de construcció de la gran cripta a la nau central de l'església. La dada més important és la que ens dona Anton Bellsollell a les seves *Memòries*. El lloc preeminent que els Bellsollell ocupaven dins de la societat arenyenca, els permetia gaudir del dret d'enterrar en un lloc privilegiat de l'església, just al davant del presbiteri, al peu de l'altar major. Així ho deixà escrit Francesc Bellsollell de la Torre en el seu testament: elegí sepultura «devant lo presbiteri en lo lloch en lo qual tinc facultat de fer tomba» (1714). També tenim la constància arqueològica de l'única tapa amb inscripció de la cripta central,

Part superior de la cripta central.

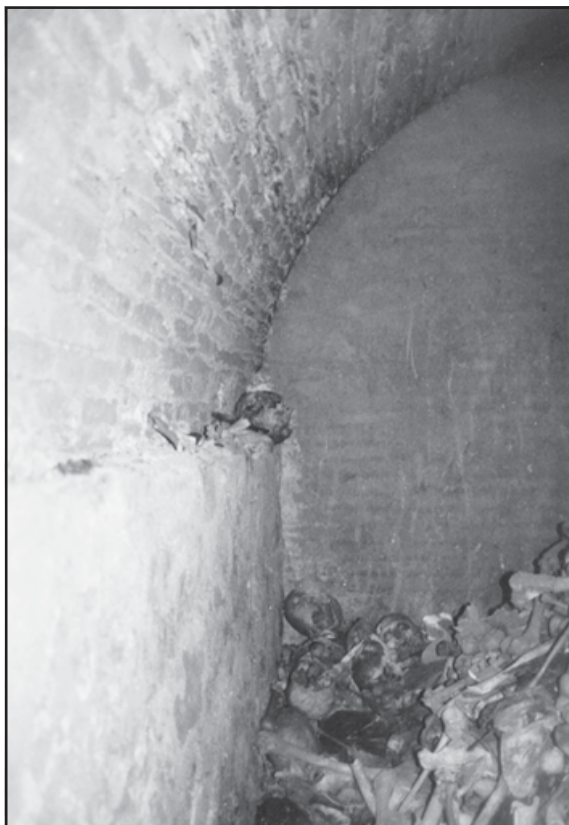
precisament, la dels Bellsollell: ***Sepultura de Casa Bellsollell de la Torre. Feta en lo any 1678.*** Anton Bellsollell deixà escrit com l'any 1803 decidiren canviar «lo tap de aquella (sepultura) nou, ab pedra de Montjuïch, per esser dolenta y anar-se'n a bocins y trossos la que y avia, que era pedra de la terra». La nova llosa lluïa l'any de la construcció de la primera sepultura: 1678.

La cripta quedava dividida en set seccions, compartiments mortuoris separats per murs interiors. Cada estança feia uns 3 metres d'amplada i una alçada d'uns 3'30 metres des del terra fins a la tapa. Les parets laterals de la cripta feien un metre i mig d'alçada, damunt de les quals arrencava una volta feta amb totxo, d'un metre i mig de radi; la part superior central de la volta deixava una obertura d'accés. Una tapa, amb dues anelles de ferro incrustades a la roca –per retirar la llosa quan calgués– tancava l'accés al recinte.

Cap de les altres lloses presentava inscripcions. Únicament, la més propera a la porta d'entrada mostrava el símbol de la mort (el crani entre les dues tíbies). El tercer compartiment des de l'entrada, però, també guardava el seu secret. El trencament accidental de la llosa va permetre que quedés a la vista el seu interior: milers de restes humanes (cranis, tíbies, fèmurs, costelles, clavícules...), amuntegades prop de la portella

d'accés, talment com si haguessin estat llençades per aquella obertura. Aquella peculiar troballa estava relacionada amb el trasllat del cementiri vell al cementiri actual.

Cap a 1850-1854, els treballs de construcció del nou cementiri estaven pràcticament enlestits. Calia clausurar el vell cementiri, ubicat a la sagrera, a l'entorn de l'edifici parroquial. Les famílies d'Arenys de Munt hagueren d'escollir entre dues opcions: o bé traslladar les restes dels seus avantpassats al nou cementiri, o bé enterrar-les en un compartiment de la cripta, a l'interior del temple.

Aquesta segona opció fou la que escolliren la majoria d'arenyencs, ja que ser enterrat a l'interior de l'església era considerat un privilegi. D'aquesta manera, s'omplí el recinte amb multitud de restes humanes. Quan es clausurà la cripta, el temple parroquial havia eixamplat la seva significació: a més de ser el centre religiós de la població, havia esdevingut un panteó monumental, lloc de repòs dels avantpassats des dels temps més matiners de Sant Martí d'Arenys.

CAP A UNA INTERPRETACIÓ

La construcció de la cripta fou una resposta més, que es donà a nivell local, a les noves orientacions i mesures que havia iniciat l'església catòlica per fer front a l'expansió del protestantisme. Aquesta contrareforma o reforma catòlica, adoptà diferents estratègies: un tancament molt fort en l'ortodòxia catòlica, l'expansió dels nous ordres

religiosos com els jesuïtes, el barroc com a manifestació artística, una sobrevaloració de la mort, una accentuació dels rituals i la litúrgia, una expansió de la pietat popular...

La mort fou un tema recurrent en totes les manifestacions religioses catòliques al llarg del segle XVII, ja fos en la imatgeria dels quadres, els relleus o les escultures o bé en els sermons dominicals i els de les diverses festivitats. La presència permanent de la mort en les societats de la dissetena centúria, ja fos per la fam, les guerres o les pestes, fou aprofitada per la jerarquia catòlica per augmentar la seva influència dins la comunitat.

El privilegi de gaudir d'un panteó familiar a l'interior del temple s'eixamplava amb la nova cripta, en el que fou una mena de democratització de l'opció escollida per al repòs etern. Ara, no només els Sala, els Bellsollé, els Borrell o els Vilarrassa podien reposar prop de les relíquies; la nova construcció obria la portella de la cripta a tots els arenyencs, sense importar la classe ni la condició, perquè, com expressen tants testaments, «ningú en carn posat pot escapar del perill de la mort».

La iniciativa de construir una cripta central, en la qual tinguessin cabuda tots els arenyencs, col·locava el tema de la mort en el centre de la comunitat, implicava d'una manera directa totes i cadascuna de les persones de Sant Martí d'Arenys i cohesionava la societat a l'entorn d'una nova forma de religió.

Per saber-ne més:

FRANCESC FORN I SALVÀ, «La cripta de Sant Martí d'Arenys», *Fulls Arenyencs de Cultura*, núm. 3 (Arenys de Munt, abril de 2001).